

LOUIS ALTHUSSER'E GÖRE DİN VE PSİKANALİTİK PRATİK

RELIGION AND PSYCHOANALYTIC PRACTICE ACCORDING TO LOUIS ALTHUSSER

 Hasan BAYAM¹

¹ Dr., Van Yüzüncü Yıl, Edebiyat, hasanbayam@hotmail.fr

Geliş Tarihi / Date Applied
23.02.2025

Kabul Tarihi / Date Accepted
09.04.2025

ÖZET

Bu çalışmada Louis Althusser'in *Filozof Olmayanlar İçin Felsefeye Giriş* adlı eserde ele aldığı "din" ve "psikanalitik" konularına dair görüşleri açıklanmaya çalışılmıştır. Louis Althusser, söz konusu eserinde, dinin bir ihtiyaç olduğu; fakat dini inançların iktidarların elinde kötüye kullanılabileceğini ifade etmiştir. Ona göre psikanalitik kuram, bu durumu anlamaya yarayan ve felsefe dünyasına bu bağlamda katkı sunan bir araçtır. Psikanalizin din ile benzer yönlerinden söz ederken aynı zamanda ikisinin de felsefe karşısında eksik kaldığını söyleyen ve psikanalizin bilim olup olmadığını tartışan Althusser, açıklamalarını daha çok, "sınıf mücadelesi" üzerinden geliştirir. Althusser'in bu konudaki görüşlerinin saptanması amacıyla, çalışmada kavramsallaştırmalara başvurulmuş; ele alınan kavramların insan bilincinde edindiği yer ve pratikte oluşturduğu sonuçlar gösterilmeye çalışılmıştır. Makalenin sonuç bölümünde Althusser'in asıl ele almak istediği probleme değinilmiş ve bu minvalde bir çözümleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, Althusser, Psikanalitik, İktidar, Sınıf.

ABSTRACT

This study explores Louis Althusser's views on religion and psychoanalysis as presented in his work *An Introduction to Philosophy for Non-Philosophers*. Althusser argues that while religion fulfills a human need, it is often exploited by those in power for ideological control. He views psychoanalytic theory as a valuable tool for understanding this dynamic, offering insights that contribute to philosophical inquiry. Althusser draws parallels between religion and psychoanalysis but ultimately considers both inadequate compared to philosophy. Central to his analysis is the concept of class struggle, which underpins much of his theoretical framework. This study uses key conceptualizations to examine how these ideas function in human consciousness and manifest in practice. The conclusion of the study identifies the core philosophical problem Althusser aims to address and offers a critical interpretation in that context.

Keywords: Religion, Althusser, Psychoanalysis, Power, Class.

1. GİRİŞ

Althusser'e göre din, otoriter bir olgu olarak insanlar üzerine korku yayıp onlara itaat kültürünü aşıl原因 ve bu anlamda iktidara pratikte çalışma alanı kazandırarak, iktidarın insanlar üzerindeki etki gücünü arttıran bir olgudur.

Dinin ilkel zamanlardaki etkisi çok daha geniş olmakla birlikte sonraki zamanlarda din, etki sınırlarını tutarlı bir şekilde oluşturmamıştır. Dinin hükmetme sınırı, dönemin iktidarının gücüne bağlı olarak artmış veya azalmıştır. Felsefe, tarih içerisinde birçok kuralının işlevini yitiren dinin imdadına yetişmiş; onun eksiklerini gidermiştir. Felsefe dine bir hizmet aracı olduğundan değil –tabii hizmet aracı olarak kullanan filozoflar da var- dogmalara sahip olmadığı ve özgür düşünebildiği için bunu başarabilmiştir.

Psikanalitik kurama göre insanlar, aidiyet ihtiyaçları ve korkuları sonucunda kendilerine yön veren bir yaratıcı fikrini tasavvur etmiştir. Ondan sonraki dönemlerde yine aynı ihtiyaç sonucunda kendi aralarında oluşturdıkları düzene kutsallık atfeden insanlar, bu düzeni kesin kurallara bağlayarak dini ortaya çıkartmıştır. Althusser'e göre psikanalitik pratik, sadece dinin nasıl oluştuğunu değil eylemlerin kökenine dair gerçekliği de ortaya çıkartmıştır; çünkü Freud'un deneysel kuramı olan psikanaliz, kişinin eylemlerinin istemli olamasa bile düşünülmüş olduğunu savunur ve görüşlerini bilimsel temellere dayandırır. Dini inanç da benzer şekilde bilincin ötesindeki durumlarla açıklanabildiği için Althusser, dinle ilgili görüşlerini açıklarken bu kurama çokça başvurur. Ona göre iktidar, aslında bu inancın ta kendisidir. İktidarın pratikteki işleyişi aynı şekildedir ve gücünü de bu inanç sisteminden alarak varlığını sürdürür.

2. ALTHUSSER'İN DİN ANLAYIŞI

Althusser'e göre din, zorunlu olarak yaşanan bir olgudur. *Filozof Olmayanlar İçin Felsefeye Giriş* isimli eserinde de bunu, "İster istemez kabul edilmesi gereken bir zorunluluk en başta, yasalarına 'ancak itaat edilerek kumanda edilebilen' (Hegel) doğanın koyduğu zorunluluktur. Ama aynı zamanda ve özellikle, bireylerin tek başlarına değiştiremedikleri, dolayısıyla mecburen kabul ettikleri toplum düzeninin zorunluluğudur da" (Althusser, 2016: 43) şeklinde dile getirmiştir.

Dinlere inanmak ya da herhangi bir dine bağlı olarak yaşama ihtiyacı nereden gelir? Dinler, günümüzdeki durumlarına nasıl evrilmişlerdir? Soruları, çoğu zaman cevap beklemiştir. En yaygın dinler arasında olan Hristiyanlık inancında yaradılış, tıpkı diğer "İlahi dinler" de olduğu gibi Âdem ve Havva'nın Cennet'te var edilmesi, kötülüğe ulaşmaları ve yeryüzüne fırlatılmaları mitiyle anlatılır. Nitekim bu inançta farklı olan şey, Tanrı'nın, dini kendi oğlu aracılığıyla yeryüzünde yaymak istemesidir. Mihail Bakunin, *Tanrı ve Devlet* adlı eserinde bu olaya değinmiştir. Bakunin bu eserde, Âdem ve Havva'nın yaradılışının Tanrı'nın bir "hevesi" olduğunu söyler. Bu hevesi de yalnızlık sıkıntısına bağlayan Bakunin, Tanrı kavramına son derece insan merkezli bir yerden bakar. Ona göre Tanrı, yarattığı bu insanların sıkılmaması için de onlara Cennet'i sundu ve oradaki nimetleri sınırlandırdı. Bu sınırlandırma, bilgi ağacının yenilmesiyle ilgiliydi. Sonra Hristiyanlık meselesini de "Günah kurbanı olarak biricik oğlunu insanlar tarafından öldürülmesi için yeryüzüne yolladı. Buna kurtuluşun gizi, tüm Hristiyan dinlerinin temeli deniliyor" (Bakunin, 2013: 90, 31). Biçiminde aktaran Bakunin, din meselesine doğrudan mitolojik olarak yaklaşmıştır.

Bakunin'in açıklamasına göre Hristiyanlığın temeli, İsa'nın öldürülmesi olayına dayanır. —Ki Bakunin bunu, *Eski Ahit*'e dayandırır— İsa'nın ölümü, Hristiyanlar tarafından, "göğe çekilme" ya da "babasına kavuşma" şeklinde yorumlanır. Sadece bu din için değil, diğer bütün dinler için de

benzer şeyler söylemek mümkündür. Semavi ya da etnik dinlerin hepsinde insanların olayları ya da nesneleri animizim yoluyla açıklama çabası vardır. Böylece oluşturulan kurgu, belirli bir mantığa da dayandırılarak inanç haline getirilir. Kurmaca ya da tarihsel anlatı, aktarıldığı kişilerde belli bir merakı gidermesinden dolayı ilgi çekici bir özelliğe sahiptir. Dinsel anlatılar ise buna ek olarak inanç tümeliyle şekillendirildiklerinden toplumun hafızasında daha kolay yer edinirler. Bu da inancın dil işlevleri sayesinde oluştuğuna işaret edebilir; çünkü genel kanı, dilin insana özgü bir olgu olduğuna yöneliktir. Buradan yola çıkılarak denilebilir ki dinsel düşünceden sonra oluşan dini kavramlar ya da adlandırmalardan sonra, dini literatür bir nevi iletişim ağına dönüşmüştür. Bu iletişim sonucunda oluşan dini jargon, dinin kültürel olarak aktarılmasının aracı haline gelmiştir. İnsana özgü olan bu durum, insanın dile, özcü bir yerden yaklaşıp onun salt kendine ait bir gerçeklik olduğunu düşünmesinin önünü açmıştır. Dolayısıyla dini literatür, düşünce dünyasına bu yoldan dahil olup düşüncüyü etkileyen bir olgu haline gelmiş olabilir. Nitekim Ludwig Wittgenstein da bazen hayvanların zihinsel özellikleri olmamasından dolayı konuşmadıklarını söyler. Bunun da düşünemedikleri anlamına geldiğini söyler. Tabii Wittgenstein'ın bu duruma şüpheli yaklaşır. "Ama: konuşamazlar işte. Ya da daha doğrusu: dili—en ilkel biçimlerini bir yana bırakacak olursak—kullanmazlar. Emir vermek, sormak, anlatmak, çene çalmak tıpkı yürümek, yemek içmek, oyun oynamak gibi doğal tarihimize dâhildir (Wittgenstein, 2014: 34).

İnsanların en büyük merakı, doğaya anlam verme çabasından doğar. Doğa olayları karşısında çaresiz kalan insan, bu olayın ardında yatan sebepleri zihninde sıralamaya başlar; kendince kurgular oluşturur ve kendince mantık yürüterek, yaşanan olayın bir ceza ya da ödül olabileceğine kani olur. İnsan formuna ilk geçiş yapan varlıklar, zihinlerinde bir Tanrı inancı oluşturmuşlardır mi? Bilinmez; fakat Tanrı olgusunu zihninde yaratan ve bunu yaymaya çalışan insan, kendisini yöneten birine ihtiyaç duymuş olsa gerek. Kısacası insan, kendi çaresizliğini üstün bir varlığın dayatması olarak gördükten sonra bunun şemasını da oluşturma ihtiyacı duymuş olabilir. Bu ihtiyaçtan kaynaklı mantık yürütme de insanın, kurmaca yoluyla belli bir sonuca ulaşmasını sağlamıştır. İktidar olabilme özelliklerinin en büyüğünü Tanrı'ya yükleyen insan, daha sonra Tanrı'ya öykünerek benzer özellikleri kendine de hak görmüştür. İktidar olmayı öğrenen insan, birilerine hükmetmeyi ya da birilerine biat etmeyi de kendinde var etmiştir. Althusser'e göre, Her an başımıza gelecek bir felaket, kaza, bunalım veya iktidarın bir müdahalesinin bütün hayatımızı mahvedebileceğini söyler. Ona göre insanlar, iktidarın yaptırımlarını veya kendi öngörü ve zayıflıklarını ifade eden bu "rastlantılar" a çaresizdirler. O halde bu "iktidar" (Devletin veya doğanın iradesi), insani özelliklerin üstünde; neredeyse doğaüstü güçlere sahip ve kararları tahmin edilemez bir biçimdedir. Bu iktidarın özet ve modelinin Tanrı olduğunu söyleyen Althusser, filozof olmayanların tasavvurunun tam da bu yüzden dinsel nitelikte olduğunu belirtir. İnsanlık tarihinden beri, insan grupları ve bireylerinin tepki ve öngörülerini aşan bu "kadir-i mutlak" kudretin varlığına rastlanır. "O zaman bireyler hayatlarını kendi dışlarında belirlenen bir 'kader' gibi yaşarlar ve karar veren kimseyi de görmediklerinden, katlanmaları gereken bütün bu düzeni kurup işletenin *Tanrı* olduğunu düşünürler" (Althusser, 2016: 43, 44).

Bir yandan insanların kendi oluşturduğu Tanrı tasavvurundan söz eden Althusser, bir yandan da "filozof olmayanların tasavvuru her şeyden önce dinsel niteliktedir" cümlesiyle bunu yapanların filozof olmayanlar olduğunu kast etmiştir. Burada, filozof olanların böyle düşünmeyeceği sonucuna ulaşmak çok peşin bir yargı olur; çünkü filozofun savunduğu düşüncenin de ileride dine dönüşmeyeceğinin bir garantisi yoktur. Örneğin psikanaliz, bazı durumlarda geçerliğini yitirse de insan zihninin bilinmeyen yönüne atıfta bulunup, soyut çıkarımlarla varlığını devam

ettirir. Sonuç olarak bunu yapan bir filozof, geçerlilik anlamında psikanalizi, dinle aynı mantık üzerine temellendirmiş olur.

İnsan çoğu zaman verdiği kararların, her yönüyle kendine ait olduğu yanılgısına düşer. Hâlbuki yeni doğan bir çocuğun karakterinin genetik ve çevresel etmenlerle şekillendiği düşüncesi, bilim dünyasında geçerliliğini koruyan bir tartışmadır. Bu düşünce ve hafıza gerçekliği göz önüne alındığında özgür iradeye dair savunma, giderek sönük bir hal alır. İnsan, akıllı, hafızası ve habitasının bir ürünü olarak kendi inanç sistemine uyup belli kararları verebilir. Her ne kadar Sigmund Freud, *Dinin Kökenleri* adlı eserinde dini savunan insanların nevrotik kişilerle benzer pratiklerde bulunduğunu (Freud, 1999: 31) söylese de din mefhumunun kökeni daha etraflı biçimde ele alınmalı ve inancın akıl yürütmeye daha bağlantılı olduğu bilinmelidir. Bununla birlikte, yerleşik bir ideolojik yapı da aynı şekilde din gibi iş görebilir. Burada Bertrand Russell'ın "Toplumsal bir olgu olarak Bolşevizm sıradan bir siyasal hareket değil, bir din sayılmalıdır" (Russell, 1920: 55) sözünü hatırlatmakta fayda vardır.

Hafızadan yahut kendi habitatından arınık bir insanın varlığı savunulamaz ve kültür denilen olgu da hafıza gerçekliğine dâhil olup, insanı şekillendiren bir yapıda olduğu için inançlı kişinin nevrotik olarak ele alınması, biraz hızlı alınan bir karar gibi durur. Ne var ki aynı zamanda, dini inanç, doğrudan habitusla ilişkidir de denilebilir. Freud'a göre eski ya da modern bütün dinler, mitolojinin etkisi altında gelişmiştir. Buna binaen Freud, "aslında, en modern dinlere kadar uzanan mitolojik dünya anlayışının büyük bir kısmının dış dünyaya yansıtılmış psikolojiden başka bir şey olmadığına inanıyorum" (Freud, 1901: 110) der. Bu da yine, dini düşüncenin hem tarihsel hem de içsel yönünün nevrozdan daha derin köklere sahip olduğuna işaret eder. Kısacası, eğer ortada bir inanç varsa inancın öznesi, bağımsız değildir. Henüz anlam verme aşamasında olan çocuğun gördüğü ve yaşadığı her şey hafızasında birer iz olarak kalır ve bu izler, hayat boyunca varlığını korur. Hafızadaki izlerin kararları etkileme gücü, derinlikleriyle doğru orantılıdır. Nitekim, "Sıradan çocukluk anıları, bir yer değiştirme süreci sonucunda varlığını korumuştur" (Freud, 2014: 57) diyen Freud'a göre de bu, böyledir. Denilebilir ki insan, her zaman olmasa da çoğu kez dünyayı din yoluyla deneyimler ve doğaya karşı olan büyük çaresizlik karşısında din, bir nevi dünyayı anlama çabasıdır. "Gündelik yaşam dünyasının sadece kaygı ve gereksinimlere akılcı karşılıkların dünyası diye görülmesi köktenci (radikal) özerkliğin değil, mekanik zorunluluğun dünyasıdır. Ancak öteleme yoluyla başka gerçekliklere işaret ederek, din, şiir ve kendi yolunca da bilim, görünüşler dünyasının dehşet verici çaresizliklerini aşabilir" (Bellah, 2017: 12).

Sigmund Freud, oluşturduğu psikanaliz kuramında, kişilerin davranışlarının büyük oranda bilincin farklı alanlarının birbirlerine olan etkileri sonucu şekillendiğini söyler. Burada dikkat edilmesi gereken husus, bilinç içerisindeki birtakım anıların eylemlere etkisidir. O halde filozofun uğraşına da müdahale var mıdır? Filozof, düşüncede engel tanımayarak bunu aşabilmiş midir? bilinmez, fakat nihayetinde o da insan olarak belli bir çevreye aittir ve çevrenin etkisinden kurtulmaya çalışması, zaten çevrenin etkisinde olduğunu gösterir. Felsefe tarihine bakıldığında inanca anlam vermeye çalışan filozofun, Tanrı'nın olup olmamasıyla pek derdi olmamıştır. Böyle düşünen filozofun derdi daha çok dinsel olanla ilgilidir. Tanrı düşüncesiyle ilgilenen çoğu filozofa göre Tanrı, muhakkak vardır ve karmaşıklığı, bizim anlama eşiğimizin üstündedir. Biz onu ancak bir şeylere benzeterek hayal edebiliriz. "Bunun yerine Epikuros'un gibi materyalist bir felsefeyi ele alalım. Bu felsefe Dünyanın Kökeni'nden (bu anlamsız sorudan) değil, *başlangıcından* bahseder. Dünyayı yokluktan çekip çıkarmak için Tanrı'nın mutlak gücünü devreye sokmaz" (Althusser, 2016: 48). Ancak Epikuros, Tanrı'yı anlaşılmasız olmaktan çıkartıp

mutlak bir gücün her şeye müdahale ettiği düşüncesinden sıyrılır. Maddenin her şeyden önce var olduğunu savunmakla da yokluğun olmadığını söyler. Ya da Nietzsche'nin, *Böyle Buyurdu Zerdüşt* eserinde halkla konuşan Zerdüşt'ün Tanrı'nın ölümünden söz etmesi de bir nevi, Tanrı'dan önceliğe ve sonralığa işaret eder. Bu eserde, dağdaki inzivasından dönüp, halkın arasına yeniden karışan Zerdüşt, etrafındakilere yalvararak, onları dünyaya ve yaşama sadakate çağırır. Kendilerine öteki dünyadan bahsedenlere kanmamalarını tembihler. Bu kişilerin bilerek ya da bilmeyerek zehir saçanlar olduğunu söyleyen Zerdüşt, bu kişilerin, yaşamı aşağılık gördüğünü söyler. "Yaşam bunlardan usanmıştır. Bırakın gitsinler. Tanrıya isyan, bir zamanlar, en büyük günahtı; fakat Tanrı öldü ve onunla birlikte bu günahlar da öldü. Şimdi en korkunç şey, yaşama karşı günah ve 'bilinmesi mümkün olmayanı' yaşamın amacından üstün kılmaktır" (Nietzsche, 2003: 12) şeklindeki sözler, Tanrı'nın sonsuz kudretini sorgulamaya yöneliktir. Sonuç olarak diğer birçok filozof gibi onlar da Tanrı'dan, varlığını olumlar biçimde söz etmişlerdir. Burada asıl önemli olan, Zerdüşt'ün tıpkı Althusser'in belirtmiş olduğu gibi var olan dini yapıyı yeniden toplarlama çabasıdır. Zerdüşt'ün ortaya atmış olduğu yeni fikirler, Tanrı'dan söz eden çoğu kişinin Tanrı kavramının içini boşaltmış olduğuna yöneliktir. Diğer bir ifadeyle, dini ve Tanrısal inanca yönelik yeni bir söylem geliştirilmektedir. Nietzsche'nin eserlerine bakıldığında onun da Tanrısal ve dini inancın zorunlu olarak ortaya çıktığı ve insanın bir ihtiyacı olduğu gibi düşüncelere sahip olduğuna dair bir sonuca varılabilir. Nitekim onun Zerdüşt hikâyesi üzerinden anlatmaya çalıştığı da inanç sisteminin Hristiyan dünyasında, ahlaki açıdan çöktüğü ve artık bu anlamda yeni bir söyleme ihtiyaç duyulduğuna yöneliktir. Bu da Althusser'in, dinin sürekli kendini yenilediğine dair ifadelerine denk düşer.

Louis Althusser de *Filozof Olmayanlar İçin Felsefe* eserinde dinden, Tanrı düşüncesini aşarak söz eder. Ona göre felsefe, dinin açıklarını kapatan araçtır. Dinin açıklayamadığı ya da yetersiz kaldığı yerlerin eksikliklerini dolduran, geçerli kalmasını sağlayan felsefedir; çünkü felsefe dinin açıklamak istediklerini temellendirip, dinin yasakladığı sorgulamaları yaparak hareket eder. "Demek ki felsefe, dinden çıktığı için dinin sorunlarını da üstlendi. Bunun, yüzyıllar boyu dinin dışında düşünmek yasak olduğu için, ihtiyatı elden bırakmamak kaygısıyla yapıldığı sanılmamalıdır" (Althusser, 2016: 50) diyen Althusser, felsefenin dine hizmet eden bir disiplin değil, daha geniş bir düşünce alanına sahip olduğu için dinin eksik kaldığı yerlere değinen ve dini tamamlayan bir etkinlik olduğunu savunur. Oysa bu duruma rağmen dini yapının kitleleri sürekli olarak kendi etrafında toplama kudretinin olduğu da aşıkardır. Tarihte dine karşı gelişen bazı isyanların ya da devrimci atılımların sonrasında bile bir şekilde yeni bir dini yapı ortaya çıkmıştır. Hannah Arendt'in ifadesiyle, "bu türden gelişmeler de siyasal olarak neticesiz, tarihsel olarak da beyhude girişimler olarak kalmışlardır. Haliyle, Hristiyan öğretilerin esasında devrimci oldukları iddiası, Amerikan Devrimi'nin hiç olmadığına yönelik sav kadar asılsızdır" (Arendt: 2012, 32). Bu savını Hristiyanlık dini üzerinden geliştiren Arendt, modern çağ öncesindeki hiçbir devrimin Hristiyanlık adına yapılmadığına vurgu yapar. Peki, din nasıl olur da hâlâ bu kadar geniş bir etki alanına sahiptir? İnsanların gerçekten içselleştirip, kesin delillerle inandığı bir yapı mıdır yoksa korkudan sığındıkları ve himayesinde kendilerini güvende hissettikleri için inanmak istedikleri yapay bir dogmalar bütünü müdür?

Öleceğini düşünen ve bundan korkan insan, sonrasında ne olacağına dair kaygılara sahip olur. "Ölüm sorununun arkasında hem doğum hem de cinsellik sorunlarının saklandığını; dinin, her insan toplumunun biyolojik olarak yeniden üretimini ilgilendiren bu üç soruna (doğum, cinsellik, ölüm) çözüm bulmakla meşgul olduğunu unutmazsak, dinin sınıf mücadelesinde 'halkın afyonu' rolüne indirgenemeyeceğini de anlarız" (Althusser, 2016: 55) diyen Althusser, din olgusuna siyasi bir pencereden bakarken halkın bir gerçekliği olduğunu da unutmamayı tavsiye eder. Bu

düşünceden yola çıkılarak, dinin sınıf mücadelesi kavramı içerisinde sadece iktidar tarafından dayatılan bir afyon olduğu çıkarımının eksik olduğu; aynı zamanda insanın bir ihtiyacı olduğu sonucuna da ulaşılabilir.

İnsan doğaya karşı tedirgin bir varlıktır. Doğadaki eylemlerin nedenlerini bilmek ister. Doğal olarak bilmediği her şeye merak salar. Ölüm olgusu için de durum böyledir. “Bu tedirginlik sınıflı toplumlarda daha eskidir. Çocuğa hâkim olup ana babasının koruyucu kucakını aratan, bir kazadan ucuz kurtulan adamı titreten, savaşa girmek üzere olan askerlerin saldırı öncesinde benzini solduran hep o derin tedirginlik veya bunaltıcı endişelerdir; hastalığın daha da ıstıraplı kıldığı kaçınılmaz son yaklaşırken yaşlıları etkisine alan da odur” (Althusser, 2016: 55). İktidarın çıkarına uygun olan da bu durumlardır; çünkü iktidar bu tedirginliği çoktan fark etmiştir ve hegemonyasına en büyük katkıyı, insanın bu yönünden sağlayacağını bilir; buna göre hareket eder. İktidar etki alanını oluştururken dini, bir araç gibi kullanıp, dinin çalışma şeklini kendi mekanizmasına uyarlayarak kendi yerini ve dolayısıyla gücünü korur. Bu, demokratik siyaset adı altında da gerçekleşebilir; çünkü iktidar, kendi dışladıklarını, kendi ideolojisine ya da araç olarak kullandığı inanç biçimine dahil etme kudretine de sahiptir. Demokratik siyaset denilen olgu, “kendi yoklukları üzerine temellenmiş siyasal topluluklara musallat olmak üzere geri dönen dışlamalarla oluşur” (Butler: 2015, 19). Elbette ki dışlananların geri dönüşü belli bir tasallutla olduğundan, onlar için faydalı birtakım şartlar da oluşur; fakat nihayetinde demokratik siyaset, yine iktidarın belirlediği yoldan ilerler. Bu belirlenmiş yoldan ilerleyen “dışlananlar” artık iktidarın bir parçasıdır. Durum her ne kadar karşılıklı menfaat ilişkisi üzerine kurulmuş gibi görülse de yolun sonunda varılacak olan yerde, iktidarın mutlaklığı geçerli olacaktır. Nihayetinde iktidara dahil olan her dışlanan, artık onunla aynı güce sahip olmayı arzulayabilir. Bu durumdaki bir iktidar giderek kalabalıklaşan ve homojen hale gelen kitlesini yönetme konusunda çok daha başarılı hale gelir. Nitekim iktidar da son kertede gücünü çoğunluğun kabulünden alır. “Eğer iki kişi aralarında anlaşıp güçlerini birleştirirlerse, beraber daha fazla iktidarlara olacaktır ve dolayısıyla doğa üzerinde, her birinin sahip olduğundan daha fazla hakları olacaktır” (Spinoza, 2018: 43). Dolayısıyla, iktidar toplumsaldır ve arzu yoluyla oluşur. Arzu ise bilinen en eski tarihlerden beri insanoğlunun bilinciyle yoldaştır ve günümüze kadar sadakatini korumuştur. Jacques Lacan’a göre arzu, basit bir duygu değildir. O, ne ilkel ne de hayvanca, ya da bayağı değildir. Eğitimcilik hayatının çoğunda arzunun belirleyici yönünü ispatlamaya çalışan Lacan, bu duygunun ifadenin neticesi, bütünü ve bileşimi olduğunu söyler. Ona göre, arzunun belirleyicilik durumu, onun arketipik ya da anlam yüklü olmasından kaynaklanmaz. Dahası, “arzu anlayış psikolojisi denen şeyin bir uzantısının, mikro/makro kozmik natüralizme ya da İyonya’daki bilgi kavramına bir dönüşün, veya genetik psikanalizin bu günlerde dediği gibi temel somut deneyimlerin simgesel reproduksiyonunun temsili değildir” (Lacan, 2015: 18, 19). Arzu, çocuğun annesine karşı duyduğu bağıllık ilişkisinde yer alan stereotipik hüznün etrafında, katmanlı bağlantılar kurar. “Bu sadece benzerlikten ibarettir ve hatanın kaynağı burada yatar. Arzu Freud’un çalışmalarında etik düşüncenin yeni nesnesi olarak kullanıldığına göre Freud’un maksadına uygun olarak yeniden konumlandırılmalıdır” (Lacan, 2015: 18, 19).

Denilebilir ki iktidar, dini afyon olarak yaratan değil, dinin etkisinin farkında olan ve bunu kendi lehine kullanandır. Nitekim, dinin iktidarlardan tarafından üretildiğini söylemek, insanın bütün endişe ve merakını başka bir tümele dayandırmayı gerektirir; çünkü şimdilik bu ikisini üstlenen olgu, dinin kendisidir. Burada sözü edilen sadece, etki alanları geniş ve dünyada en çok bilinen semavi dinler değil, insanın inanarak uyguladığı ve kendine bir kurtuluş yolu olarak gördüğü şemaların tamamıdır. Bu şemalar ayı zamanda gelenekle bütünleşerek temelini daha da sağlam

hale getirir. “Burada karşımıza çıkan dikkat çekici durum, geleneklerin zaman içerisinde zayıf düşmek yerine, yüzyıllar geçtikçe daha da güçlenmeleri, resmi kayıtlar üzerine sonradan yapılan işlemlerin arasına sızıp sonunda kavmin düşünce ve eylemlerini kesin bir şekilde etkilemek için kendilerinde yeterli gücü bulmalarındır” (Freud, 2012: 97). O halde bu noktadan sonra dine, mistik olanın dışında ve mistik olandan daha geniş bir açıklama da getirilmelidir; çünkü tarih içerisinde mistik anlama sahip dinin yüklenmiş olduğu misyonu ve de icra ettiği pratiği yerine getiren; çok geniş etki alanına sahip fikirler de mevcuttur. Bu fikirler, zaman zaman kimi kitlelerin merakını ve endişesini giderme aracı, yani dolayısıyla dinleri olmuştur. Bu çıkarımdan yola çıkılarak denilebilir ki din, materyalistlerin dediği gibi sadece ölüm endişesinin veya iktidarın yarattığı söylemin bir ürünü değildir. Materyalistlerin bu ifadelerine mantık çerçevesinden bakıp, onlara inanacak kişi sayısı, materyalist düşünenlerinkiyle sınırlıyken, bu ifadelere inanmayacak olanların kişi sayısı da ölüme ve dine, inanç tümeliyle açıklama getiren kişi sayısı ile sabit kalır. O halde materyalistlerin de kesin yargılar sayesinde savlarını, inanç düzeyine getirdikleri; dolayısıyla kendi dinlerini yaratmış oldukları söylenebilir.

Althusser bu konuda Platon’u örnek verir. Ona göre, Platon’un “felsefe yapmak ölmeyi öğrenmektir” ifadesi, dinin savunmuş olduğu boyun eğme durumuyla buluşmuş olur. Ne var ki bu, akıl yürütme ve tefekkür yoluyla olur. Platon’ göre, ölmek, duyulandan, yani bedenden sıyrılarak hakikat’i seyredebilmektir. Nitekim Spinoza’nın materyalist bir söyleminde de “felsefe ölmeyi öğrenmek değil, yaşamayı öğrenmektir” biçiminde bir ifade yer alır. O, bunu dediğinde, Epikuros’çu akıl yürütmenin ötesinde geçer. Burada Spinoza, ölümün hiçlik olduğunu göstermektense, ona hiçbir şeymiş gibi yaklaşır. “Bu iki *karşıt* tutumun (Karşıt, çünkü biri dini tutuyor, öbürüyse onu gayet eleştirel bir tarzda ele alıyor, birincisi idealist ikincisi materyalist) en azından bir ortak noktaları vardır ki, o da akıl yürütmeleri ve ciddi bir çabayla “akılcı” kanıt ve delil aramalarıdır” (Althusser, 2016: 57). Spinoza, ölümün ismini bile anmayarak ona yaklaşır ve yalnızca hayattan söz eder. Ona göre ölümü her şeyden az düşünmek, bir bilgelik göstergesidir; çünkü Tanrı’nın kesin olarak var olduğu kabul edilmelidir ve bu kabul sonucunda, yaşamın içerisinde bir anlam aranarak Tanrı’dan gelecek olan ölüm üzerine düşünmenin pek de bir anlamı yoktur. Ölümün peşine düşmek, Tanrı dışında bir tözün olabileceği düşüncesini de uyandırabilir. Oysa Spinoza’ya göre, “Tanrı’dan başka bir töz ne var olabilir ne de kavranabilir” (Spinoza, 2018: 52). Buna bağlı olarak Spinoza’nın Tanrı ve doğayı özdeşleştirerek çizdiği felsefi çizgide Tanrı bilincine ulaşmanın, insana ait her yapıyı ortadan kaldırdığı sonucuna varılabilir. Nihayetinde böyle bir düşüncenin yaygınlaşması, bu düşüncüyü de dini bir konuma sevk edebilir. O zaman, yaygınlaşan ve kitleleri yönetmek için kullanılabilecek seviyeye gelen her yapının iktidarlar elinde, din ya da ideoloji gibi iş görebileceği sonucuna ulaşılabilir.

Althusser’e göre, kitleleri yönetmenin en önemli koşullarından bir tanesi, onları kendilerine dayatılana ikna etmektir. “Devletin ideolojik aygıtları”nı ele geçiren bir yapı, toplumu idare ederken ona şiddet uygulamanın yanında aynı zamanda onu inandırma yoluna da başvurur. Kişiler, iktidar yanlısı olsalar bile kendi kişisel durumlarını iktidara feda etme konusunda bir yere kadar gönüllü davranabilirler. Tahammül sınırlarının zorlandığı yerde iktidar, dini ideolojiyi devreye sokarak onların bu gönüllü tavrını sonsuza kadar devam ettirebilir. “İmdi bu ideolojik egemenlik işlevi ancak egemen sınıf ve onun egemenlik aleti olan devlet tarafından yerine getirilebilir; ama dahası, söz konusu egemenlik de ancak egemen sınıfın ideolojisi tüm toplumda *fiilen egemen ideoloji* haline gelmişse gerçekleşebilir, ki bu da ideolojik kavgaya devletin müdahil olmasını gerektirir” (Althusser, 2016: 164).

3. ALTHUSSER'E GÖRE “PSİKANALİTİK PRATİK”

Psikanalitik, içeriği ve uygulanışı gereği önceleri kabul görmeyen ve toplumun sonradan anlayış gösterebildiği bir kuramdır. “Freud tarafından geliştirilmiş olan psikanaliz (ya da sadece ‘analiz’) pratiğinin ancak son dünya savaşından bu yana resmen tanınmaya, ideolojik ve siyasal etki ve ağırlığının fark edilmeye başlandığı söylenebilir. Bu gecikmenin nedeni bu keşfin bir skandal olarak görülmesi” (Althusser, 2016: 200). olmuştur. Bunun nedeni, keşfin içeriğinin o dönemki toplumun kabul edebileceği savlardan oluşmamasıdır. Freud, insanın gelişim evrelerini oral, anal, fallik, ilk çocukluk, son çocukluk, ergenlik... şeklinde ayırmış ve bilincin işleyişini, psikoseksüel gelişim adı altında, cinselliğe dair saptamalarla açıklamaya çalışmıştır. Bu yüzden toplum, bu kurama uzun bir süre temkinli yaklaşmıştır.

Toplumun dine olan bağlılığının korku ve bunalımlarla sağlandığını, psikanalitik yöntem yoluyla anlatmak, sonraları bu yöntemin anlaşılmasına zemin hazırlamıştır. Psikanalitik yöntem uygulanırken bastırılmış istekler ve arzular sonucu kişiyi belli çıkmazlara götüren bütün durumlarda geçerli olduğu savunulmuştur. “Bunalım duygusal bir durumdur yani doyumsuzluk yaşanan birtakım duyguların, onlara uygun gelen boşalmaların birleşimidir” (Freud, 2013: 95) diyen Freud, sonraları birçok tartışmaya da konu olacak “bilinçaltı” kavramını ortaya atıp, insanın bilinmez yönlerini açığa çıkartma iddiasına girmiştir. İnsan eylemlerinin irade dışı yönü de bu kuramdan sonra daha fazla dikkate alınmıştır. Althusser bu kuramı incelerken aslında çok da uzağa gitmemize gerek olmadığını, ünlü hikâyelerden örnekler vererek açıklamıştır (Althusser, 2016: 201). Yasalara göre kişi, düşündüğü değil, yaptığı eylemlerden sorumludur. Freud’un psikanaliz yönteminde de kişi, bir eylemi istemsiz yapmışsa bile bunu muhakkak düşünmüştür. Bu düşünce onun bilincinin bir yerlerinde var olmuş ve eylemi ona yaptırmıştır, fakat o, bunu düşündüğünün farkında bile değildir. Freud’un düşüncenin aslında bilinçsiz; fakat düşünülmüş olduğuna; düşüncenin düşünülen kısımlarının sınırlı olduğuna dair ifadesini örnek gösteren Althusser, onun bu şekilde, bilinçli özne ve bilinci değil, öznesiz bir “psişik aygıt” ı kast ettiğini belirtir. Bu aygıt, kendi bilinçsiz düşüncelerini, kendi bilinç ve ön bilinç kısmına empoze etmektedir (Althusser, 2016: 201).

Düşünülen fakat bilinçsizce yapılan eylemler, irade kavramını da çelişik bir yere sürükler; çünkü bu durumda insan, düşüncede kendine ait olan fakat kendi isteği dışında gerçekleşen bir durumdan sorumlu tutulmuş olur. Eğer ben düşünmüşsem bana aittir, eğer isteyerek yapmamışsam bana ait değildir gibi paradoksal bir durum ortaya çıkar. Bunun yanında, kötü içerikli eylemlerin insan doğasına uygun olduğu düşüncesi de bu kuramın içerisinde yer alır. İnsanoğlunun eylemlerinin vahşi menşeli olduğu ve kendi saldırganlığını bastırdığı söylemi, psikanalitik kuram açısından doğru karşılanır; bir gerçek olarak görülür. Althusser’e göre bu gerçekliği destekleyen örnekler aramak için uzağa; günlük hayata, rüyalara ya da ilginç içgüdülere başvurmak gereksizdir. “Sophokles’in sahneye koyduğu hikâyeyi, babasını öldürüp anasıyla evlenen oğul hikâyesini, Diderot vahşi çocuklarda buluyordu: Hele bir izin verilsin, babalarını öldürüp analarıyla evlenir bunlar” (Althusser, 2016: 201). Bu, ilginç bir iç güdüdür; çünkü bu, mantığa ve akla yabancıdır. Aynı zamanda bu güdü, açlık misali dürtüsel; fakat açlıkla kıyaslanabilir herhangi bir itici kuvveti olmayan bir yapıdadır. “bu cinayetle, bu ensestle ne elde edilebilir ki, başka türlü ve tehlikeli bir cinsel ilişkiyle elde edilemeyecek? Bu vakada, her insan en azından her çocuk kendi içinde ve iradesinden bağımsız olarak kendisinden daha güçlü bir kuvvet tarafından eylenecektir” (Althusser, 2016: 201). O halde insan, iradesine müdahalede bulunan başka bir varlık tarafından mı yönetilmektedir? Bu soru psikanalitik bağlamda bizi, yine Freud’un “bilinçdışı” kavramına götürür. Orada bastırılan düşünceler, iradeye hâkim olabiliyorsa iradeyi işlevsel anlamda çürütmüş de sayılır. Yukarıdaki örnek, daha çok çocukluğa atıfta

bulunulurken, çocuğun belli bir sınırlamanın olmadığı durumlarda kötülüğe başvurabileceği gibi bir sonuca da ulaşır.

William Golding, *Sineklerin Tanrısı* adlı eserinde kötülük yapmayı yukarıdaki örnekten farklı bir biçimde işler. Eserde, bir adaya düşen çocukların kötülüğü, arzulaması ve bunu birbirlerine uygulayışları konu edinilmiştir. Eseri İngilizce aslından çeviren Mina Urgan, eserin sonsözünde şu sözleri söylemiştir: “Anayla baba ve eğitim kurumları, çocuğu olumlu biçimde etkilemeye, iyiye yönelen içgüdülerini geliştirip kötüye yönelen içgüdülerini köreltmeye çalışırlar. Uygarlığın amacı da budur aslında. Bu uygarlık süresi içinde en büyük görev topluma düşer. Oysa *Sineklerin Tanrısı*’ndaki çocuklarda, kötülüğe yönelik duyguların tamamı kazılmamış, bazı yasaklarla sınırlandırılmıştır ancak” (Golding, 2016: 259).

Eserde, İkinci Dünya Savaşı’nın sürdüğü dönemde savaşa tanıklık eden bazı çocukların ıssız bir adada mahsur kalma hikâyesi anlatılır. Çocukların hafızası, savaşın izleriyle doludur; bu yüzden tam olarak bastırılmamış olan kötülük dürtüleri, harekete geçer geçmez dış dünyalarına yansır. Sonunda içlerinden bazıları, tıpkı gördükleri savaşta olduğu gibi diğerlerinin alanını işgal etmeye başlar. Kötülüğü icra eden çocuklar, pasif durumda olanları, kendi tarafına çekmeye çalışır; kabul etmediklerinde onları köleleştirir, kendilerine direnenleri ise öldürürler. Buradaki nihai amaç iktidar mücadelesidir. Çocuklar, içinden geldikleri; deneyimledikleri savaşın ne amaçla yapıldığını kavramıştır ve içlerindeki kötülük dürtüsü körelmeyenler, savaşta kötülere özenerek işgal, köleleştirme, sömürme; öldürme yoluna başvurur. Bu örnekte, öldüren kişilerin eylemlerinin kendileri dışında bir güç tarafından eylemediği; hafızalarındaki izlerden yansıdığı görülür.

William Golding eserin alt metninde okuyucuya, kişilerin gelişiminin büyük oranda çevre etkisi ve model alma yoluyla gerçekleştiğini vermiş olabilir. Ancak Freud’un aynı konu üzerine olan çalışmaları, deneysel yöntemlerle ilerlediğinden daha bilimsel kabul edilir. Buradaki bilimsellik de sonraları, Freud’un meslektaşları tarafından sorgulamaya tâbi tutulmuş; meslektaşları Freud’a ağır eleştiriler yöneltmiştir. Bu eleştirilerin arasında Freud’un sınırlı sayıda denekle yaptığı gözlemlerin genelleme yapılamayacak kadar dar oluşu vardır. Freud, her ne kadar çalışmalarını uzun bir sürece yayıp laboratuvar ortamında geliştirse de yöneltile eleştiriler, istisnai örneklerle desteklenebilecek düzeydedir. Psikanalitik yöntemde bilinçten söz ederken yapılan genellemeler, birçok çevresel veya genetik faktörün etkisiyle farklı davranışlar gösteren bireyler üzerinden çürütülebilir. Belki de psikanalitik yöntemin hiçbir zaman tam olarak bilimsel geçerlilik kazanamamasının nedeni bu istisnai durumlardır.

Psikanalitik yöneme Freud’dan farklı bir biçimde yaklaşan ve Freud’un yöntemlerinin kabul görülüp, son derece popüler olduğu bir dönemde psikanalitik yöneme dair kendi düşüncelerini açıklayan Jacques Lacan, bu alanın sahasını genişletir. Althusser’e göre bilimsel alanda -geçici de olsa- dışlanma riskine rağmen Lacan’ın yaptıkları, psikanalitik teorisinin özerkliğini öne çıkarır (Althusser, 2016: 206). Lacan, felsefe yapmadığını söyleyerek kendini psikanalitik yöntemin merkezine almamayı tercih eder, fakat yine de bu alanla ilgili yaptığı çalışmalar onu, psikanalitik düşüncenin öncülerinden biri haline getirir. Freud’dan sonra en etkili psikanalistin Lacan olduğu söylenebilir. Bunun nedenlerinden biri, Lacan’ın, yaşadığı dönem içerisinde kendi alanında ikiye ayrılmasıdır. Bu ikiye ayrılma, psikanalizin dünya entelektüel çevrelerinden çekilmesinden sonra, Lacan’ın aynı zamanda diğer bilimsel alanlara da ilgi duyması şeklindedir. “Zira Lacan kendisini ne tıbbi tedaviyi ön plana alan, kısa süreli psikanaliz gibi teknikler üreten modern psikanaliz kolunda, ne de kendisini odalara, cemiyetlere, kapatan, Freud’u yorum olmaksızın sadece tekrarlayarak ve tekrarlatarak, kendini statükoculuğun havasızlığında ölmeye mahkûm

eden klasik Ortodoks psikanalizi kolunda konumlamıştır” (Keskin, 2009: 2). Bunun dışında, birçok düşünür Freud’a yakın ya da ona zıt açıklamalar yapsa da psikanalitik yöntem, bilim alanına henüz dâhil edilmemiştir. Althusser’e göre, “Sınıf mücadelesini sonuca ulaştırmak için nasıl zaman gerekiyorsa, bir bilimin bilim haline geliş sürecini sonuca götürmek için de aynı şekilde zaman gerekir. Üstelik psikanaliz teorisinin bir gün öz anlamıyla bir bilim formuna girebileceği de kesin değildir” (Althusser, 2016: 207).

Freud’un temellerini attığı psikanalitik yöntem, pratikteki sonuçlarıyla felsefe ve din dünyasında derin değişimler yaşatmıştır. Nihayetinde insan eylemlerinin ardında yönetici bir irade olduğunu savunan düşüncelerin geçerliği, “bilinçdışı” kavramından sonra gittikçe azalmaya başlamıştır. Eylemlerin, kararların ve psikolojik tepkilerin sebebi metafiziğin bilinmezliğinden bilimin tutarlılığına doğru evrilmeye başladıktan sonra mantıklı olan, insanlara daha cazip geldiğinden psikanalitik, fikir dünyasında büyük yer edinmiştir. Althusser, Freud’dan önce her şeyin insan bilinci çevresinde döndüğüne inanıldığını vurgular. Ona göre Freud, bilincin sadece türemiş bir sonuç olduğunu ve insan bilincinin bilinçdışılık çevresinde döndüğünü bir “hakikat” olarak kabul ettirmiştir. “İdeolojik, ahlaksal, hukuksal ve dinsel önyargılar bundan, geleneksel burjuva düzeni tarafından desteklenmeseler ölümcül olabilecek bir darbe yediler” (Althusser, 2016: 210). Günümüzde ise iktidar yapıları, biricik güç olarak kalabilmek için “geleneksel burjuva düzeni” nin bu rolünü üstlenmişlerdir.

4. SONUÇ

Bir olgu olarak din, dünyada etki alanı en geniş sistemlerden bir tanesidir. Althusser’e göre din, insanlara herhangi manevi bir varlık tarafından gönderilip gönderilmemesinden ziyade, insanların ihtiyaçları doğrultusunda gelişen ve sistematik olarak insanların yaşam alanını belirleyen disiplinlerden biridir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, dinin bir araç olarak iktidarlar tarafından planlı biçimde oluşturulmadığıdır. Din, insanın merakını gidermek ve varlığa dair her şeye anlam vermek için oluşmuş bir inanç sistemidir. Bu inanç sistemine sadece günümüz dünyasında geniş etkiye sahip; mistik anlamı dinler değil, tarihsel deneyim sonucu ideoloji ya da tez biçiminde oluşturulmuş olan düşünceler de dâhil edilebilir. Sonuçta menşei farklı yerlere dayandırılrsa da kitleleri yönlendiren ve onların dünyayı anlama biçimlerine çözüm getiren bütün oluşumlar, dini etkiye sahiptir. Bu oluşumlar tarihin her döneminde insan türü tarafından işlenip kabul görebilmiştir. Nitekim anlatı oluşturmayı becerebilen insanoğlunun, tarihin her döneminde inanç sistemi olarak geliştirdiği ve bunu dayatma yoluyla aktardığı, dine benzer birçok yapı vardır. Althusser’e göre din, insana özgü bir yaşayış biçimidir ve Marksizmin belirlediği “afyon” biçiminde değildir. İnsanın dinden ve dini üretimden sıyrılmasının en büyük nedenlerinden bir tanesi de var olan her dine —inanca dayalı bütün ideolojik veya politik hareketler de dahil— kutsallık ya da tümellik atfedilmesidir. İktidarın bu oluşumla yegâne ilişkisi, onun kitleleri yönetme gücünün yanında üretim alanını sürekli diri tutmasıdır. Nitekim, “üretimin nihai koşulu, demek ki, üretim koşullarının yeniden üretimidir” (Althusser: 2015, 35). Buna bağlı olarak denilebilir ki belli bir ideolojinin ya da yönetim aracının işler halde olabilmesi için onun beslendiği alanların sürekli güncellenmesi; gerekli olan koşulların sürekli sağlanması gerekir.

Sürekli işlevini yitiren, fakat iktidarın silahı olduğu için her seferinde tamir edilen ve bir şekilde yeniden yapılandırılarak eski gücüne kavuşturulan ideolojik sistemler, aslında gücü elinde barındıranların yaşam kaynağı olmasından dolayı devamlılığını sürdürür. Buna inanan insanların zihin yapısı ve inanma sebeplerini öğrenmek için başvurulacak tekniklerden biri olan psikanaliz kuramı da ideolojik inançların bu yönünü doğrular. Psikanalitik pratiğin insana

kazandırdığı en büyük gerçeklik, belki de zihnin farklı yerlerindeki düşüncelerin eylemlerimiz üzerindeki etkisine dair yaptığı açıklamalardır. Öyle ki anlamlandırılmayan bazı düşünceleri, dinin hiç bilinmeyene atıfta bulunan mistisizminden hafızanın anlamlandırılabilir düzlemine taşıyan psikanalitik, insan düşüncesi açısından yarattığı bu değişime rağmen bilimsel olma özelliği kazanamamıştır. Belki de psikanalitik disiplinin bilim olarak görülememesinin sebebi, zihne dair yaptığı açıklamaları kısıtlı gözlemler ya da soyut veriler üzerinden yapmasıdır. Nitekim bir nörolog ya da biyoloğun yaptığı gibi somut veriler üzerinde inceleme yapma şansı olmayan bu kuramın en büyük destekleyici unsuru, herkesin kurama dair fikirleri kendi zihni üzerinde test edebilme durumudur.

Althusser'in açıklamaları doğrultusunda denilebilir ki kişiler, kendi iradeleriyle yaptıklarını sandıkları eylemleri, zihnin “bilinçdışı” denilen bölgesinde biriken düşüncelerin kudretiyle yaparlar. İktidar, bu işleyişin farkındadır ve insanların sandığının aksine, aslında özgürlük de iktidarın bilinçli pratikleriyle yönetilir. Benzer biçimde, insanın doğayı anlama ve birlikte yaşayıp aidiyet hissetme ihtiyacının zorunlu bir sonucu olan din de iktidarların elinde bir silaha dönüşebilir. Nitekim insanların özgürce yaşadıkları ve maneviyat olarak kendi içlerinde inşa ettikleri inanç sistemi, aynı zamanda insanların yaşam biçimlerini de dizayn eder. Bu inançsal yaşam biçiminin ne insana ne de doğaya herhangi bir zararı olmadığı gibi insanın evrendeki varlığını bir anlam zeminine oturtmasının da aracıdır. Ne var ki bu aracın tehlikeye dönüşme durumu vardır. Bu da inancın ve dinin gücünün farkına vardıldıktan sonra, iktidarların onları, kitleleri yönetmek için bir silaha dönüştürmeleriyle olur. Manevi anlamda yaşanan dini sistemin, iktidarların elinde değişip dönüşmesi, aslında dinlerin insana sunduğu birlikte yaşam pratiğine de büyük darbeler vurarak, dinin bu yönünü tersine çevirebilmektedir. Dolayısıyla dine yönelik söz konusu kasıtlı yorum ve dezenformasyon, dinin gerçek amacının dışında, insanı savaşa, kötülüğe ve kaosa doğru sürükleyebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Arendt H. (2012). *Devrim Üzerine*, (Onur Eylül Kara, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Althusser L. (1995). *Kapital'i okumak*, (Celal A. Kanat, Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.
- Althusser L. (2014). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Alp Tümertekin, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Althusser L. (2016). *Filozof Olmayanlar İçin Felsefeye Giriş*. (İsmet Birkan, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Bakunin M. (2013). *Tanrı ve Devlet*. (Mustafa Tüzel, Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.
- Bellah R. N. (2017). *İnsan Evriminde Din*. (Mete Tunçay, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Butler J., Laclau E., Žižek S. (2009). *Olumsuzluk, Hegemonya, Evrensellik*. (Ahmet Fethi Yıldırım, Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.
- Freud S. (1901). *Psychopathology of Everyday Life*, Toronto: York University Books.
- Freud S. (1999). *Dinin Kökenleri*. (Selçuk Budak, Çev.). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Freud S. (2012). *Musa ve Tektanrıcılık*. (Oya Kasap, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Freud S. (2013). *Psikanaliz Üzerine*. (A. Avni Öneş, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Freud S. (2014). *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*. (Hasan Can, Çev.). Ankara: Tutku Yayınları.
- Friedrich N. (2003). *Böyle Buyurdu Zerdüş*. (Mustafa Bahar, Çev.). İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Golding W. (2016). *Sineklerin Tanrısı*. (Mina Urgan, Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.

- Keskin Y. (2014). Lacan Seçkisi (*Bilinç-dışından Konuşmanın Sanatı: “Jacques Lacan” ve Dışın Yakınlarında*). İstanbul: Monokl Yayıncılık.
- Lacan J. (2015). *Dinin Zaferi*, (Deniz Kurt, Çev.). İstanbul: 6:45 Yayın.
- Russell B. (1920). *The Practice and Theory of Bolshevism*, Londra: Unwin Books.
- Spinoza B. (2018), *Politik İnceleme*. (Murat Erşen, Çev.). Ankara: DOĞUBATI yayınları.
- Spinoza B. (2018), *Ethica*. (Çiğdem Dürüşken, Çev.). İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Wittgenstein L. (2014). *Felsefi Soruşturmalar*. (Haluk Barışcan, Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum veya kuruluşun finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederim.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzni: Bu araştırma, kapsamı gereği etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Katkı Oranı Beyanı: Çalışma tek yazarlıdır.